

GLOBALNO UMREŽAVANJE
I DIGITALNA DIPLOMATIJA

Vladimir Mitrović

Univerzitet u Beogradu, Fakultetu organizacionih nauka

Poslednjih nekoliko decenija, kolosalni razvoj informaciono-komunikacionih tehnologija, stvorio je podlogu za nastanak informacionog društva i rađanje digitalne diplomatije, koja je predmet istraživanja ovog rada. Osnovna hipoteza koja će se dokazivati u radu je: Da će korišćenje digitalne diplomatije, biti sve zastupljeniji oblik međunarodnih političkih i poslovnih pregovora, zbog toga što je internet revolucija dovela do suštinskih promena u savremenim uslovima komunikacije i poslovanja. Pre svega zbog njihove dostupnosti, smanjenja troškova u odnosu na klasične bilateralne i multilateralne pregovore, kao i razvijenosti softverskih alata koji omogućavaju podržavanje u donošenju odluka, rešavanje pregovaračkih problema i predlaganje sporazuma. Primenom osnovnih i opšte naučnih metoda naučnog saznanja, autori rada deskriptivnim pristupom nastoje da ukažu zainteresovanim iz sfere diplomatije i svima onim poslovnim subjektima kojima je cilj da u budućnosti ostvare uspešnu saradnju sa inostranim partnerima, na mogućnosti digitalne diplomatije, obzirom da je praćenje razvoja i primene informaciono-komunikacione tehnologije od strateškog interesa za našu zemlju, posebno što će u budućnosti biti sve teže ostvariti bilo kakvu međunarodnu saradnju, ili rešiti konfliktne situacije između međunarodnih subjekata, bez poznavanja upotrebe informaciono-komunikacione tehnologije za vođenje elektronskih pregovora.

Ključne reči: *informaciono društvo, internet mreža, digitalna diplomatija, upravljanje informacijama, diplomate novog doba*

Uvod

Informatička revolucija i njena glavna posledica – globalizacija kao objektivna posledica kolosalnog napretka, ne može se zaustaviti. Karakteriše je sve veća zavisnost i povezanost zemalja u jednu multidimenzionalnu mrežu ekonomskih, socijalnih i političkih veza. Istorijski gledano nikada jedna tehnologija nije toliko preobrazila društvene odnose i pospešila komunikaciju među ljudima koliko je to učinio razvoj informaciono-komunikacionih tehnologija (u daljem tekstu skraćeno IKT). Razvoj i upotreba IKT i njihova važnost sa aspekta društvenih odnosa koji nastaju njihovom upotrebom doveli su do stvaranja naziva “informaciono društvo”.

IKT su omogućile izgradnju međunarodne infrastrukture javnih računarskih mreža, proširenje efektivnog dometa tržišta i pospešile globalizaciju kroz razne forme elektronskog poslovanja (e-poslovanje, e-marketing, e-trgovina, e-nabavka, e-uprava i itd).

IKT danas prožima bukvalno sve aspekte ekonomskog života i temeljno utiče na način na koji se organizuju i obavljaju poslovne aktivnosti. Tradicionalne, veze tržišta kreirane su na osnovu razmene proizvoda, usluga i novca. Sada je dodat i novi element – informacija. Proizvodnja materijalnih dobara sve se više povlači iza proizvodnje informacija. Razvijene industrijske zemlje poprimaju sve više obeležja informacionog društva i u njima informaciona privreda čini zasebnu privrednu granu, koja već nadmašuje klasične industrijske grane po obrtu i rastu. IKT su povećale i kompetitivno okruženje i kreirale zaista istinsko globalno tržište, i mi smo sada svedoci promene u trgovini od “trgovinskih artikala” ka servisima. Zbog toga se, između ostalog, tvrdi da su prednosti globalizacije povezane sa korišću od trgovine na uzajamno korisnim osnovama za sve strane.

Primarni agenti globalizacije su velike multinacionalne korporacije, kako finansijske tako i nefinansijske, koje su prisutne u mnogim, ili većini zemalja. Multinacionalne kompanije povećavaju tokove trgovine i kapitala između regiona i integrišu tržišta na globalnoj osnovi. Ove kompanije su, u stanju da podstiču globalizaciju zahvaljujući seriji tehnoloških otkrića i političkih odluka kojima im je data sloboda da to čine. Već više godina kompanije imaju i razmenu podataka preko različitih komuniacionih mreža, ali su sada ubrzane ekspanzija i radikalne promene, vođene eksponencijalnim rastom interneta. Elektronska trgovina nije više aktivnost na zatvorenim privatnim mrežama na relacijama firma-firma, već rapidno raste u kompleksnu mrežu komercijalnih aktivnosti, transponovanih globalno između uvek rastućeg broja učesnika, korporativnih i individualnih, poznatih i nepoznatih, na globalnoj, otvorenoj mreži.

Danas je gotovo nemoguće odvojiti političku diplomatiju od ekonomske diplomatije. Moguće je čak tvrditi da se radi o dve strane iste medalje. Razlog za to je što su ekonomski i politički ciljevi danas izjednačeni i ne postoji mogućnost povlačenja jasne linije između njih. U pozadini ostvarivanja svakog političkog cilja stoji ekonomija i obratno, u pozadini svakog ekonomskog uspeha je politički interes da se taj uspeh ostvari. U tom smislu recimo da su i sva velika dostignuća američke spoljne politike bazirana na stabilnim ekonomskim tokovima, odnosno na stabilnoj ekonomskoj diplomatiji.¹

Posebna karakteristika informacionog društva, koja je u kontekstu sa digitalnom diplomatijom, je rad na daljinu van organizacije i svog radnog mesta. Ovaj novi koncept rada je u direktnoj vezi sa dinamičnim razvojem savremene IKT i sve više poprima globalne razmere. Ova karakteristika omogućava da su zaposleni sve češće angažovani u virtuelnim organizacijama i posao obavljaju na netradicionalan način i to putem 1) rada zaposlenog na daljinu (telematika), 2) virtuelnih kancelarija i 3) virtuelnih timova. Radi se o tome da je omogućeno da zaposleni dobijaju zadatke preko interneta i obavljaju posao nezavisno gde se oni nalaze.

Osim privrednog gotovo svi ostali aspekti društvenih odnosa trpe promene uslovljene IKT. Internet je, zahvaljujući brzom i efikasnom razmeni poruka i podataka, postao vrlo prijemljivo sredstvo i za političke aktivnosti. Već sada se može reći da ni jedna politička organizacija koja sebe smatra za ozbiljnu nije preskočila internet kao medij za promociju. Političke akcije na internetu mogu biti raznih tipova. Fenomen zajednice u vezi sa internetom dobio je sasvim novo prostorno značenje. Danas internetom ove zajednice poprimaju masovni karakter, sa jedne strane, a sa druge strane više nisu lokalne, već obuhvataju velika prostranstva, ponekad dobijaju čak i svetske dimenzije. Kako tehnološke mo-

¹ Petrović, Ristić, D., Savremena ekonomska diplomatija kao instrument ostvarenja privrednih ciljeva Republike Srbije, Megatrend revija, vol. 13. br 3, 2016, str. 131-154.

gućnosti rastu, tako rastu i demokratski procesi za glasanja, participaciju u upravljanju, mogućnost obrazovanja i dogovaranja, a to je način da se podstakne uključivanje u demokratske procese, da se stvori klima političke jednakosti i spreči bilo kakav oblik tiranije.

Danas se konflikti između naroda i država nastavljaju uprkos jačanju svetskih integracija, čime prkose mnogim optimističkim prognozama iz početaka tehnološke revolucije. Širenje demokratskih procesa i obrazovanja u svetu, zatim porast broja međunarodnih organizacija, razvoj i primena tehnoloških rešenja, nisu doprineli nestanku sukoba u svetu. Sukobi između subjekata međunarodnih odnosa, nastavljaju se nesmanjenom žestinom. U današnje doba posebno smo svedoci da jačanjem globalizacije, na svim društveno-ekonomskim poljima, međunarodni pregovori postaju sve složeniji i ne mogu se više svesti na rešavanje sporova između nezavisnih država, jer se često pregovarački procesi šire na različite nedržavne činioce. Da se teški diplomatski razgovori sele na društvene mreže potvrdio je ponedeljak 13 jula 2015. godine, u poslednjim satima pregovora, iranski ministar inostranih poslova Zarif koji je na Tviteru poručio: "Ako iranski sporazum bude postignut, trijumf diplomatije značiće da smo svi pobedili umesto da svi izgubimo. Prosto je tako i svako spinovanje je suvišno".² Sledećeg dana popodne sporazum je sklopljen. Pokazalo se, da IKT ne samo što preobražava politiku, nego i nudi i nove alternative građanskoj aktivnosti. Sve ovo značajno je izmenilo mesto i ulogu diplomatije u novom dobu, o čemu će biti reči u nastavku teksta.

Diplomatija – proces komunikacije međunarodnog društva

Diplomatija nije nova pojava. Postoji od kada postoji rat i trgovina. Reč diplomatija potiče od grčke reči *diploma*, a odnosila se na dvostruko presavijenu hartiju koja je služila kao dokaz završenog studija. Kasnije je označavala službena dokumenta da bi savremeno značenje dobila u XVIII veku (diplomatie). Moderna diplomatija je proizvod našeg vremena. Dvadeset prvi vek je snažno uticao na razvoj diplomatije. Od kada se pojavio internet i globalizacija diplomatske aktivnosti su doživele velike promene. To se posebno odnosi na samu organizaciju diplomatije, diplomatske procese, kao i diplomatska sredstva i metode. Sve to izazvalo je i značajne posledice na diplomatske zadatke. Ali pre nego što pristupimo analizi ovih promena, potrebno je da se osvrnemo i na shvatanja ovog fenomena. U naučnim i stručnim radovima posvećenoj diplomatiji ona se posmatra iz različitih uglova i sa različitih aspekata. Svaka od definicija ima svoju određenu teorijsku i praktičnu vrednost, svoju logiku i opravdanje. Bez obzira koliko se međusobno razlikuju ili koliko su međusobno slične, možda se može, donekle, dokučiti njen autentični smisao. Tako se u pristupu autora Stanka Nick-a diplomatija izjednačava: "sa veštinom pregovaranja i razvijanja međunarodnih odnosa".³ Istina je da pregovaranje čini glavnu aktivnost diplomate koja se odnosi na politiku države koju predstavlja, međutim diplomatiju kao aktivnost ne treba poistovećivati samo sa pregovaranjem. Američki Stejt department je definiše kao državništvo 21 veka.⁴ Ima stavova

² Posećeno 14.04.2018, URL: digitalna-diplomatija.com/2017/09/25/kratak-pregled-istorije-digitalna-diplomatija/

³ Nick, S., *Diplomacija-metode i tehnike*, Barbat, Zagreb, 1997, str. 14.

⁴ Sokić, Z., *Digitalna diplomatija definicija i izazovi*, Posećeno, 23.02.2018, URL: <https://www.linkedin.com/pulse/digitalna-diplomatija-definicija-i-izazovi-zoran-sokic>

da se diplomatija izjednačava sa profesijom ili profesionalnim pozivom pojedinaca koji su se opredelili za bavljenje diplomatskim državnim poslovima,⁵ zatim pristupa koji diplomatiju identifikuju sa vođenjem spoljne politike (jedne države ili više država)⁶, ili da je diplomatija delatnost, veština, nauka, metoda i karijera.⁷ Vrlo često se diplomatija izjednačava sa međunarodnim odnosima i ne uzima se u obzir da je diplomatija samo deo međunarodnih aktivnosti i da uz nju postoje i druge tehnike i sredstva delovanja u međunarodnim odnosima. Osim toga, izjednačavanje diplomatije i međunarodnih odnosa znatno sužava te odnose i odstranjuje deo međunarodnih učesnika i ne vodi boljem razumevanju međunarodne zajednice. Za razlučivanje šta diplomatija zapravo jeste, mogla bi se iskoristiti definicija profesora Radovana Vukadinovića, koji smatra da je to određeni oblik državne delatnosti, usmeren na odnos s drugim zemljama i međunarodnim učesnicima.⁸ Autori ovog teksta iz relevantne literature posebno bi izdvojili definiciju diplomatije koju je dao Barston, koji smatra da je diplomatija vezana za nadzorstvo odnosa između država i između država i drugih aktera i da se odnosi na savetovanje, uobličavanje i sprovođenje spoljne politike.⁹ Dakle, uvidom u raznolikost postojećih definicija diplomatije jedno je nesporno njena suštinska uloga je da prilagodi stavove i ponašanje kao put do postizanja sporazuma i rešavanja problema. Njena funkcija je i da ubrza komunikaciju između država, političkih lidera i drugih učesnika u svetskoj politici. Konceptualno, diplomatija se shvata, kao umeće, znanje, veština, proces, praksa, funkcija i institucija.¹⁰ Da budemo još malo precizniji da je digitalna diplomatija mnogo šire od pukog linkovanja šturih tekstova i saopštenja koje nude regionalni državni nalozi sa sindromom službenog glasnika.

Iz prethodnih pasusa posebno se izdvajaju dva termina: razmena informacija i komunikacije. Povezivanje diplomatije i komunikacije pojavljuje se još u dalekoj istoriji, ali svaki istorijski period imao je svoje oblike komunikacije. Nove IKT izazvale su dalekosežne uticaje na karakter međunarodnih odnosa, omogućivši decentralizaciju i zaobilazanje formalnih birokratskih struktura. Time je omogućeno stvaranje suprotstavljenih subjektiviteta koji do sada nisu bili uključeni u javni život. Nekada su telekomunikacione mreže činile samo telefonski sistemi, tj. sistemi za prenos govora, dok je danas prenos svih ostalih medija koje se obrađuju na računaru postaje ravnopravan ako ne i dominantan u odnosu na govorne signale. Jednostavno, konvergencija računara i telekomunikacija stvorila je globalnu zajednicu. U takvoj zajednici raste dostupnost informacija o događajima u stranim zemljama kao i neposredni nacionalni kontakti – ne samo između država, nego i drugih vladinih tela, međunarodnih i domaćih, nevladinih i privatnih humanitarnih organizacija, poslovnog sveta, akademskih institucija i pojedinaca. Osim toga, savremena IKT preobrazila je i svetsku trgovinu, finansijski sektor, zabavu, obrazovanje, izbor i distribuciju vesti, tako da su svi ovi elementi pomogli da se razbiju granice između država i kultura, nudeći i nove alternative građanskoj aktivnosti.

⁵ Dašić, D., *Diplomatija ekonomska multilateralla i bilateralla, UBK i Multidisciplinarni centar sa podsticanje integracionih procesa i harmonisacije prava*, Beograd, 2003, str. 14

⁶ Janković, B., *Diplomatija*, Naučna knjiga, Beograd, 1988, str. 9.

⁷ Ibler, V., *Međunarodno diplomatsko i konsularno pravo*, Fakultet političkih nauka, Zagreb, 1987, str. 13.

⁸ Vukadinović, R., *Politika i diplomacija*, Politička kultura, Zagreb, 2004, str. 7-84

⁹ Barston, P. R. (1997), *Modern Diplomacy*, Second Edition, Logman, London, 1999, p. 1

¹⁰ Vasković, V., Kršić, D., *Diplomatija pregovaranje u informacionom društvu*, Prometej, Beograd, 2009, str. 60

Danas se obilje informacija, ali i dezinformacija širi sajber prostorom brzinama koje su bile nezamislive kroz istoriju, a komunikacija je postala gotovo trenutna. Ali, internet je uveo države i u velike probleme, jer ne poznaje državne granice. Država, nekada monopolista nad informacijama, danas ima probleme jer njeni građani imaju mogućnosti da se obaveste iz drugih izvora. Manipulacija podacima i informacijama više nije ista iz jednostavnog razloga, jer su na internetu dostupne sve takozvane istine, ma ko ih plasirao. Opasnost po državne tajne koje mogu izazvati korisnici novih IKT, najbolje je pokazala afera Wikileaks,¹¹ kada su poverljivi diplomatski kablovi američkog ministarstva spoljnih poslova postali dostupni javnosti, upravo preko interneta. Iako su postojali mnogi sajber pokušaji da se Wikileaks veb sajt "obori" i da se spreči dalje širenje poverljivih informacija, anonimni internet blogeri koji su se solidarisali sa osnivačima Wikileksa stvarali su svakoga minuta stotine takozvanih ogleдалa, odnosno novih Web stranica sa istim sadržajem. Neki su čak uspjeli i da unaprede dostupnost diplomatskih kablova, uvodeći nove funkcije za lakše traženje podataka.

IKT je poremetila konvencionalne teorije o nacionalnoj sigurnosti. I dok je moć prinude (hard power) ostala ista kao što je bilo kroz istoriju, dotle moć ubeđivanja (soft power) je jedna od karakteristika modernih diplomatskih odnosa i predstavlja sposobnost da se u međunarodnim odnosima, dostigne željeni cilj putem ubeđivanja. Pri tome moć ubeđivanja priznaje mogućnost izbora i njegov najčešći oblik je prihvatanje norme čiji je proizvod željeno ponašanje. Naravno, u tom procesu IKT preuzima ulogu „glavnog oruđa“. Prema Džozefu Najju (Joseph S. Nye), "meka sila" je sposobnost dostizanja svojih ciljeva uz pomoć privlačnosti, a ne putem prinude to jest da drugi rade kako ti hoćeš, a ti ih ne prinuđuješ na to (vojno, ekonomski). Naj, tvrdi da je američka moć po svom kvantitetu i kvalitetu drugačija od moći koju je Amerika ranije imala, ili od moći koje su imale pređašnje sile. Od davnina je poznato da pravilno odabrana, usmerena i napisana reč nosi ogromnu moć. Kada se čita "umeće ratovanja", napisano pre mnogo vekova, ne može a da se ne zapazi da se jedino tehnologija promenila, sve je ostalo isto. Sun Cuova (Sun Tsu) misao drevnog kineskog vojnog stratega "najbolje je pobediti bez borbe" i danas vredi. Evidentno je da je IKT postala glavno oruđe "meke moći", a virtualna diplomatija metod kojim se ta moć oblikuje i koristi. U ovoj oblasti su SAD postigle najviše uspeha, a posebno kroz TV i filmske programe (western), engleskog jezika, muzike, hrane, odeće, brendova, sporta, nauke i tehnologije. Iako "meka moć" donosi korist SAD, diktirajući sopstvene društvene standarde ostalom delu sveta, ona nije, za razliku od vojne moći, namerna posledica politike.¹² I mnoge druge države koriste masovnu diplomatiju kao medijum pomoću kojeg će moći da poprave svoj položaj i da imaju veći uticaj od onog koji trenutno deluje moguć, poput Kine, Rusije, Japana, Irana, itd.

Pojam i sadržaj digitalne diplomatije

Da bi se objasnio pojam digitalne diplomatije, sa sinonimima „elektronska diplomatija“, „sajber-diplomatija“ i „virtualna diplomatija“ treba poći od procesa informatizacije i globalizacije. To iz razloga jer su internet, mobilna telefonija, digitalno snimanje i ostale IKT u kratkom vremenu izmenile okruženje u kome funkcioniše diplomatija. Za ovu pro-

¹¹ Posećeno 23.03.2018, URL: <http://www.malinemo.rs/blog/digitalna-diplomatija>

¹² Bžežinski, Z., Velika šahovska tabla, CID/Romanov, Podgorica/Banja Luka, 2001, str.29

menu posebno su značajna tri faktora: brzina primene novih tehnoloških dostignuća, snaga i kapaciteti tehničkih sredstava i njihove sve niže cene. Konačna definicija digitalne diplomatije ne postoji s obzirom na to da se načini primene neprestano menjaju i razvijaju. U najširem smislu digitalna diplomatija se može shvatiti kao novi vid diplomatije koji je uslovljena informatizacijom i globalno umrežavanje. Sa druge strane digitalna diplomatija u najužem smislu odnosi se na funkciju organizovanja i usmeravanja procesa donošenja odluka, komunikaciju i praktično ostvarivanje spoljne politike, na način na koji se oni realizuju uz podršku IKT. Objektivno, digitalna diplomatija pre svega može se posmatrati kao fantastična šansa da diplomata zahvaljujući tehnološkim inovacijama svoj posao radi još efikasnije i kvalitetnije.

Klasična diplomatiju karakteriše „umetnost“ poboljšanja nacionalnih interesa što se ostvaruje kroz praksu pregovaranja. Međutim, njen kontekst i sadržaj se danas iz osnova menja, jer nove tehnologije danas utiču da se društveni odnosi i veze, umesto klasičnog hijerarhijskog poretka, transformišu u mnogo nejasniji i fleksibilniji sistem horizontalnih odnosa, zasnovanih na mrežama i umrežavanju. Shodno tome okvir procesa pregovaranja se proširio tako da sada uključuje sve one koji su povezani u globalnu mrežu. Znači da diplomatija mora da obrati pažnju na širok spektar novih subjekata unutar država, od malih političkih partija, preko moćnih korporacija, do štampe i različitih zainteresovanih grupa.¹³ Čak i ako profesionalci u službi spoljne politike smatraju sebe liderima na polju diplomatije, oni ipak moraju da priznaju da se njihovim poslom sada bavi mnogo više učesnika nego što je pre bio slučaj, uključujući mnoge poznate i manje poznate nevladine organizacije. Korišćenje društvenih mreža (Twitter, Facebook, Instagram, Youtube, LinkedIn i dr.) postaje uobičajena aktivnost savremenih diplomata. Obilje informacija i nemogućnost da se one apsorbuju i da se reaguje na njih, primoralo je političare da se prilagode decentrališućem efektu interneta. Proces pregovaranja se nekad zasnivao na veštini diplomate da sam na terenu u okvirima zadatih mogućnosti rešava probleme i pravi dogovore. U uslovima kada nije bilo brzih i dvosmernih komunikacija diplomata je u komunikaciji sa svojom vladom bio upućen na one informacije sa kojima je raspolagao. Međutim u vremenu brzih komunikacija i korišćenja internet servisa, online medija, računara i mobilnih uređaja diplomata na terenu u svakom trenutku ima mogućnost da kontaktira timove stručnjaka, dobije analize i ima podršku od strane svoje države. Ovo je posebno važno zato što danas sve više sfera nacionalnih interesa obuhvata globalnu ekonomiju, međunarodne migracije, problem održivog razvoja, terorizam, krijumčarenje i trgovinu ljudima, trgovinu narkoticima i oružjem, pranje novca, sajber kriminal, sve dakle ono što predstavlja globalnu pretnju, a upravo se najviše manifestuje na lokalnom nivou. „Shodno tome sada diplomatija zamenjuje unutrašnju politiku, na koju sve više utiče ova proširena smisaoni koncept nacionalne sigurnosti“.¹⁴

Digitalna diplomatija zahteva mnogo više od nacionalnog „brendiranja“ jedne zemlje.¹⁵ Ona postaje sredstvo za ostvarivanje spoljne politike na moderan način za uticaj na javno mnjenje u drugim zemljama, i oruđe za ostvarivanje šire saradnje sa ekonomskim, političkim ali i potrošačkim slojevima različitih društava. Takođe, digitalna di-

¹³ Gustav, L., *Diplomats and Diplomacy for the 21st Century*, RAND Graduate School, Santa Monica, 2002, p. 9.

¹⁴ Vasković, V., Kršić, D., *Diplomatija pregovaranja u informacionom društvu*, Prometej, Beograd, 2009, str. 230.

¹⁵ Digitalna diplomatija, Posećeno 12.03. 2018, URL: www.malinemo.rs/blog/digitalna-diplomatija.

plomacija može da umanjí troškove diplomatskih misija, od svakodnevnog komuniciranja i razumevanja poruka, do komuniciranja sa stranom publikom pa i do troškova štampanog materijala. Ona doprinosi stvaranju virtualne kulture koja iako ne može da zameni ulogu diplomate-pregovarača, može da je dopuni. Shodno tome na jednoj strani zemlje koje se brzo razvijaju, sve više pribegavaju ovom načinu rada i aktivnostima diplomatije. Na drugoj strani razvijene zemlje sve više nastoje da uz pomoć digitalne diplomatije uključe i obrazovni sektor s ciljem da prošire svoj uticaj u svetu .

Danas je integritet, moć i sigurnost nacionalnih država često ugrožena od strane multinacionalnih kompanija, koje po svojoj ekonomskoj snazi i potencijalu daleko prevazilaze mnoge države i kao takve mogu uticati na brojne ekonomske i finansijske procese u sve većem broju zemalja sa jedne strane, a sa druge, i od strane različitih međusobno povezanih interesnih grupa. Pored toga, moć država da oporezuju i obavezuju svoje građanstvo da ispunjava ostale obaveze, koje predstavljaju osnovu moći, vlasništva i vojne snage jedne države, danas je ozbiljno ugrožena mogućnostima kojima pruža savremena IKT. Danas imamo situaciju da sa jedne strane odgovarajući na ekonomske mogućnosti, multidržavljeni lociraju u sredinama koje su oslobođene poreza, bez obzira na nacionalni interes (bankarstvo, off share kompanije), i da na drugoj strani pojedinci žive, dobrovoljno ili prisilno zbog ekonomskih i političkih faktora, u egzilu i dijaspori širom sveta. Naravno i jedni i drugi osetili su politički pritisak, ne samo svojih zemalja, nego i drugih država.

U okviru izmenjenog internacionalnog modela primarni politički zahtev, jeste da se uspostavi transparentna i pouzdana vladavina. Pri tome transparentnost i pouzdanost vladavine neophodno vodi ne samo zvaničnim odnosima, nego i odnosima državnog i privatnog sektora sa pojedincima. Digitalna vremena nisu samo promenila društveno i političko okruženje u kojem živimo već i način na koji diplomatija funkcioniše. S obzirom i da se državni sektor proširio van sopstvenih geografskih granica, svaka država, pristupajući svojim građanima sve šire, postaje odgovorna svojim građanima i to u smislu šireg međunarodnog konteksta. U današnjem svetu svako može razgovarati s predsednikom neke države ili ambasadorom, zavisno od toga koliko su se isti prilagodili novim trendovima. U savremenom okruženju javnost je nezaobilazni učesnik svih dešavanja u državi i kretanje politike mora da obuhvati i stavove javnog mnjenja.¹⁶ Zbog ograničenja vremena i udaljenosti, grupe sa malo članova, i to udaljenih, koje u prošlosti nikad nisu ni mogli postajati, sada su postale stvarne organizacije. Kada njihovi članovi jednom pronađu jedni druge, oni mogu postati snaga u političkom svetu, jer mogu komunicirati sa ostalim grupama sličnih interesovanja i zbog toga što mogu komunicirati sa svojim zakonodavcima i sa vladom, u svojim naporima da uspostave svoju poziciju. Elektronske zajednice, bilo da su velike ili male, jesu živi organizmi koji svakog dana stvaraju nove mreže. Sajtovi nekih nevladinih organizacija su postali uticajni forumi na kojima se vode političke rasprave, kao i izvori preporuka za promenu politike. Ima mišljenja da kada se nađu ljudi koji u nekom svom mišljenju čine izuzetak od prividne jednodušnosti sveta, čak iako je taj svet u pravu, uvek je moguće da ti ljudi imaju da kažu nešto što vredi čuti i da bi istina ponešto izgubila kada bi oni ćutali. Na primer, organizacije kao što su Prijatelji Zemlje i Međunarodna akcija za zabranu kopnenih mina (ICBL), su poznati po tome što rade u

¹⁶ Kurpas, S., Meuer, Ch., Gialoglou, K., After the European Elections, Bifore the Constition Referenda-Can the EU Communicate Beter? Center for European policy Studies, CEPS, Policy Brief. No 55, 2004, p. 2, Po-sećeno 20.03.2018, URL: [http://: www.ceps.be](http://www.ceps.be)

mnogim zemljama i igraju značajnu ulogu u međunarodnim pregovorima. Decentralizovana infrastruktura interneta omogućuje da se njegova regulacija odvija izvan oblasti teritorijalno-zasnovane vlade. Ovaj medijum se sve više koristi u stvaranju koalicija i upotrebi raznovrsnih izvora informacija za postizanje zajedničkih spoljnopolitičkih ciljeva. U tom smislu, preko neformalnih društvenih grupa i blogova, pojedine diplomate danas utiču na svetsko javno mnjenje zemlje u kojoj služuju, ali i na promenu političkih tokova. Tako su počele mnoge savremene revolucije, poput takozvane "Tviter revolucije" u Moldaviji aprila 2009.¹⁷ Jedan od primera je i ubistvo mlade iračanke Nede Aga Soltan čiji je snimak ubistva na teheranskim ulicama videlo više miliona ljudi i koji je umalo promenio rezultate iračkih predsedničkih izbora.

U multilateralnoj diplomatiji elektronska komunikacija koristi se posebno u "draftiranju" rezolucija ili drugih tekstova koji se usvajaju na međunarodnim forumima (predlog i lobiranje). Tako na primer stižu predlozi, ima se malo dana do glasanja da se o njima izjasne odgovorni, pošalju amandmani, na taj način štedi se vreme i novac, a bilateralni sastanci dogovaraju se samo sa onima sa kojima postoji potreba. Mnogi sporazumi, do samog kraja usaglašavaju se video linkovima i mejlovima. U okviru EU je na primer uspostavljen Korespondencioni Centar koji služi za razmenu informacija i objašnjenje određenih pozicija po pitanju zajedničke spoljne i bezbedonosne politike. Sva ministarstva spoljnih poslova zemalja članica Sekretarijata Saveta i Komisije su povezani u jednu mrežu. COREU sistem je ubrzo prerastao u savršenu informacionu mrežu koja služi kao baza za kreiranje svih važnih papira: preporuka, EU stavova i Demarš-a.

Potvrdimo na kraju po ovom pitanju još jednu nezaobilaznu činjenicu da razvoj obrazovanja, širenje demokratije, sve veći broj međunarodnih organizacija i savršenija tehnologija i sistemi komunikacija, nisu ukinuli tradicionalne funkcije diplomatije (zastupništvo, izveštavanje i pregovaranje), ali sve je veće uverenje u naučnim i diplomatskim krugovima da će diplomatske aktivnosti u budućnosti doživeti velike promene. To se posebno odnosi na organizaciju diplomatije, njene procese, sredstva i metode, što će nema sumnje dovesti i do značajnih promena i u diplomatskim zadacima.

Produkcija i upravljanje informacijama u modernoj diplomatiji

Često se kroz istoriju diplomatija definisala kao zatvorena radnja, jer su diplomate isključivo davale značaj bezbednosti zemlje koje zastupaju. Iz tog razloga diplomatija se često nazivala "svet ljubaznih špijuna" a diplomate kao licencirani špijuni. "Ima u drugom slučaju ljubaznih ljudi koji su poslani van zemlje da lažu u interesu sopstvene zemlje". Gore navedeni atributi datiraju i predstavljaju prošlost. Svet je danas povezaniji nego ikad, a moć je potpuno disperzovana, pa je sakupljanje informacija i dalje jedna od važnih funkcija i moderne diplomatije.¹⁸ U prošlosti informacije su bile teško dostupne i diplomatska predstavništva su imala zadatak da na licu mesta prikupljaju sve informacione sadržaje koji su bili dostupni i bitni za državu. Diplomata je bio uvo i oko

¹⁷ BIDD, Šta je digitalna diplomatija i kako se može primeniti u Srbiji, Posećeno 11.03.2018, URL: <http://www.bidd.org.rs/šta-je-digitalna-diplomatija-kako-se-može-primeniti-u-srbiji>

¹⁸ Bečka konvencija o diplomatskim odnosima od 18 aprila 1961, Službeni list SFRJ dodatak 2/64, Posećeno 20.02.2018, URL: (www.vod.mod.gov.rs)

koje treba sve da vidi i čuje i da o tome izvesti. Međutim naše doba karakteriše masovnost u kreiranju informacija u elektronskoj formi pa danas ukoliko je diplomata vešt cajber surfer, opremljen savremenim IKT uređajima, pribavljanje poverljivih podataka za njega ne predstavlja problem. Danas je prosto postao standard da moderni diplomata ima mozak na svom računaru sastavljen od ikona raznovrsnih novinskih agencija sveta i da prvo što uradi ujutru jeste upravo iščitavanje sadržaja. Današnja diplomatija je otvorena, transparentna i intenzivna i njeni akteri su kako uticajne diplomate i diplomatske misije, tako i brojne međunarodne, nevladine organizacije, ali i sami građani, tako da je prosto to decentralizovano stvaranje informacija dovelo do, u određenoj meri, amaterizma u načinu na koji se određeni podaci informacioni sadržaji prikupljaju, odnosno procesiraju. Međutim, taj „vodopad informacija” i „masa informacija”, koja je odjednom narasla, stvorila je brojne promene, ali i nove probleme zahtevajući ne samo dodatno angažovanje (nekada su se ovim poslom bavili samo stručnjaci informatičke struke), nego i poseban pristup kod upravljanja informacionim sadržajima u diplomatiji. O čemu se tu radi:

– Bilo je najpre potrebno ostvarenje glavnog cilja menadžmenta informacijama koji je vezan za smanjenje vremenskog intervala između trenutka nastanka informacije i trenutka njene upotrebe. Donošenje odluka nikada nije jednostavno. Neblagovremene informacije znače zakasnele odluke, a zakasnele odluke povlače za sobom neblagovremene akcije. Ovaj problem je u velikoj meri prevaziđen upotrebom savremene IKT, koja je omogućila blagovremenu dostupnost informacija.

– Bilo je neophodno potrebno umeće u upravljanju informacijama, a posebno kod njihovog sakupljanja, obzirom da su njihova kritična dostupnost, relevantnost, tačnost, vrlo značajni kod formiranja određenog stava.

– Javio se problem suviška informacija ”prokletstvo dimenzionalnosti” tako da je postojala potreba da se tim informacijama upravlja (filtriranje informacija).

– Dostupnost, u tehničkom smislu velikog broja informacija širokom auditorijumu stvorio je problem utvrđivanja njihove autentičnosti, relevantnosti, pouzdanosti i kvaliteta.

Činjenica je da su savremene IKT uslovile veliku količinu informacija, ali su one isto tako ojačale i značaj diplomatskih umeća uključujući i prisustvo diplomata ”na licu mesta”. U tom smislu recimo da je savetnik Hilari Klinton Alek Ros rekao prilikom jedne posete da dolazi u Moskvu da se sastane sa ruskim činovnicima, diplomatama i studentima rezidentne ambasade je sakupljanje informacija na lokalnom nivou i dostavljanje informacija svojoj vladi. Stanje u privredi, spoljna politika, moral u vojsci, standard građana, položaj mladih, obrazovanje u zemlji, razvijenost naučnih istraživanja sa vojnim implikacijama, zdravlje šefa države, stabilnost unutar vlade, predviđanja rezultata izbora, moć opozicije, i mnoge druge teme, oduvek su bile osnovni informacioni sadržaj koji se razmenjuje u ovoj oblasti. Danas na primer ekonomska poslovna špijunaža ne predstavlja samo jednostrano prikupljanje ekonomskih poslovnih podataka o jednoj državi, njenoj industriji, poljoprivredi, firmama i kompanijama, nego prvenstveno zaštitu sopstvenih interesa. Otuda i razlog da se diplomati da naziv ”počasni špijun”.

U novom veku, umešnost da se sakuplja, procesira i reaguje na osnovu najsvježijih informacija postala je odlučujuća u vojnim akcijama. Informacioni rat se u mnogim državama i vojnim grupacijama pojavljuje kao prethodnica vojnih operacija, tokom operacija

kao njihov deo i u korišćenju njihovih rezultata. Angažovanje obaveštajnih službi koje prikupljaju, procesiraju i distribuiraju obaveštajne podatke, odvija se u najvećoj meri, putem upotrebe savremene IKT i sistema koji omogućavaju komandu, kontrolu, komunikaciju i brzu obradu podataka. Bitke u kojima učestvuje veliki broj vojnika ukopanih u rovove što se bore do istrebljenja, nestale su. Umesto toga, koriste se male pokretne vojne snage, snabdevene pravovremenim podacima iz satelita i različitih elektronskih senzora sa bojnog polja. Dve trećine obaveštajnih informacija dobija se danas iz javnih izvora. Tako će ostati u budućnosti, s tim što će se procenat dobijanja informacija iz javnih izvora još povećavati zbog nužnosti komunikacije preko interneta. Svakako, ove prednosti daju drugačija svojstva i diplomatiji, kako u pravcu sakupljanja informacija, tako i u pravcu njihove distribucije, odnosno formiranju javnog mnjenja. U odnosu na obilje snimaka kriznog regiona, poneke od metoda spoljne politike čine se sporim i staromodnim, rekao je Frank Valter Štanmajer na međunarodnom medijskom skupu "Global media Forum".¹⁹ Postojanje mogućnosti da se komunicira online sa građanima svake države omogućuje da se prevaziđe bilo koji sistem kontrole. Svi dosadašnji sistemi komunikacije bili su spori i jednosmerni tako da su mogućnosti građana da direktno komuniciraju sa vladom bili ograničeni. Internet je nesumnjivo izuzetno važno sredstvo i prostor za demokratsko učešće na svim nivoima, tj. za jačanje građanskog društva i za stvaranje jednog sasvim novog sveta tradicionalnih političkih i građanskih projekata. Kako vlade postaju veštije u predstavljanju usluga koje putem interneta pružaju građanima, može se očekivati da te usluge postanu sve brojnije.

Funkcije diplomate novog doba

Istaknuto je da se diplomatija neprestano menja i da je u potpunosti drugačija nego što je bilo u 19. veku. Ona će se i dalje nastaviti da se menja i prilagođava potrebama svim međunarodnim subjektima i pod snažnim uticajem naučno-tehnološkog razvoja. I u budućnosti funkcije: predstavljanje, izveštavanje i pregovaranje će biti osnovne aktivnosti diplomate, ali će se one obavljati sa mnogo većom mobilnošću i dinamikom, sa manje prisutnom hijerarhijskom strukturom i dobro definisanom organizacijom, koja se mora ostvarivati brže – kraćim putem, uz stalno menjanje granice nadležnosti, formalnih i neformalnih agencija i interesa. Diplomate danas, lišene su privilegije da sakupljene informacije analiziraju na miru i da o svojim stečenim saznanjima obaveste centralu. One moraju reagovati brzo na događaje, analizirati ih na licu mesta, konsultovati nekoliko izvora i na osnovu tako sakupljenog materijala, pripremiti informaciju ministarstvu, uzimajući pri tome u obzir potrebe korisnika. Već danas svaki diplomata mora da zna ne samo da bez posebne pripreme odgovori na postavljena mu pitanja, nego mora i da bude u stanju da ad hoc preuzme odgovarajuće inicijative kako bi bio prisutan u medijima i javnosti, uključujući globalnu mrežu. Britansko ministarstvo na primer dozvoljava svojim diplomatama da svakodnevno komuniciraju sa korisnicima interneta i da postave svoje stavove o određenim pitanjima preko bloga koji je pri tom otvoren za dozu kritike

¹⁹ RTRS, Digitalni mediji od diplomata napravili moderne ambasadore, Posećeno 12. 01. 2018, URL: lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=156114

Važna funkcija diplomate novog doba i dalje će biti predstavljanje nacionalnih interesa, ne samo stranim vladajućim strukturama, nego i širokoj stranoj publici i na taj način ostvarujući prezentaciju dalje od ministarstva spoljnih poslova, predsednika vlade i države i starih državnih elita. U kontekstu sve češćeg neposrednog kontakta, efektivno prezentovanje zahteva povezivanje sa širokom publikom, predstavnicima vlasti, lokalnom upravom, nevladinim sektorom – dakle svi oni će za službu spoljnih poslova biti glavna publika. Lični kontakti, ljudska ekspertnost i iskustvo, postavljeni kao kontrola i povratni mehanizam, karakteristične za diplomatsku praksu će i dalje nastaviti da vrše uticaj preko diplomatije kao i rekonstrukcije diplomatske prakse kao suptilnu i kompleksnu vežbu. Lični kontakt s predstavnicima vlasti zemlje domaćina (primatelja), odnosno drugim uticajnim faktorima, verovatno se nikada neće moći zameniti informatičkom tehnologijom, jer fizički kontakt i odnos koji iz njega proizilazi stvara uzajamno poverenje, neretko i prijateljstvo koje internet ne može da pruži. Smatra se da će bitan element diplomatske aktivnosti u budućnosti obuhvatiti području netradicionalnim nacionalnim interesima. Sa sve češćim održavanjem velikih međunarodnih pregovora, koji obuhvataju mnoga netradicionalna pitanja treba očekivati širok spektar učesnika iz nevladinih interesnih grupa. Regionalne organizacije, kao i njihovi predstavnici u zemlji domaćina imaće sve veću pažnju, jer će se mnogi od njih baviti trgovinom i ekonomskim razvojem, umesto političkim pitanjima. Devedesetih godina prošloga veka bilo je neophodno da se bude velika država da bi se širile informacije, da bi se povećavao tiraž štampanog materijala, da bi se jačali signali radio televizijskih stanica. Danas to nije potrebno. Pomoću nove tehnologije i najmanja ili najsiromašnija zemlja može biti prisutna i dati svoj glas u celom svetu i to uz minimalni trošak. Dovoljno je imati računar sa osnovnim pratećom opremom i možete postavljati video snimke na Youtube. U tom horu narodnih glasova države moraju da se bore da budu u prvom informativnom planu.

Kada je reč o funkciji diplomatskog izveštavanja razvoj IKT-a omogućuje sve brže prikupljanje vesti iz okruženja, kao i njihovo trenutno širenje, što značajno menja prirodu i ulogu diplomatskog izveštavanja. Diplomate su danas elektronski povezane sa kolegama širom sveta i na taj način mogu lako i efikasno doći do odgovarajuće informacije. Danas putem IKT-e ministarstva spoljnih poslova imaju direktan i trenutni pristup mnogim stranim izvorima informacija (novine i časopisi) do kojih se ranije dolazilo kroz beleške diplomatskih predstavnika. Konačno, diplomate se ne moraju opterećivati sa skeniranjem, kopiranjem raznih dokumenata. Zašto bi danas diplomate gubile vreme kada sve te informacije se nalaze na internetu i to u obimu koji prevazilaze razumne granice, za analizu ionako postoje službe u matičnoj zemlji. Diplomacija se mora skoncentrisati na pisanje dubljih analiza i preporuka za određene akcije i reakcije. Znači, izveštavanje o događajima u stranim zemljama ostaće i dalje važna aktivnost, ali sada podignuta na nivo diplomatije koja to vrednuje. Jednostavno, traži se sposobnost prepoznavanja i shvatanja posebnih pokazatelja koji se mogu dobiti samo prisutnošću na određenom mestu, a to nijedna tehnologija ne može da priušti. Obavljanje uloge izveštavanja zahtevaće bolje razumevanje zemlje domaćina, koje će omogućiti državnoj eliti, da poznavanjem društveno-kulturne sredine oslikaju suštinski kontekst za uobličavanje njihovih stavova. Pored sažetog i preciznog izveštavanja o reakcijama zemlje domaćina na stavove i demarše, procenjivanje i izveštavanje o ključnim događajima u zemlji domaćina, biće jedan od najznačajnijih diplomatskih zadataka. Sve više će se obraćati pažnja na takva pitanja, koja u mnogo čemu mogu da utiču na bilateralne i multilateralne odnose, kao i na međudržavna pitanja koja se tiču bezbednosti životne sredine i antiterorističke aktivnosti.

Pregovaranje ostaje jedna od fundamentalnih diplomatskih funkcija. Pošto se međunarodno pregovaranje bavi globalnim problemima, bilo da je to neki međunarodni problem, ekonomski poremećaj ili ekološka katastrofa, ono ostaje najvažnijom funkcijom, srž diplomatije, pa prema tome i digitalne diplomatije. Nekada je diplomata bio prepušten sebi i uputstvima, za savet je morao da šalje kurira i čeka odgovor. Budući diplomati i dalje će aktivno učestvovati u međunarodnim pregovorima, ali za razliku od svojih prethodnika, verovatno će deliti pregovaračku odgovornost sa predstavnicima drugih vladinih agencija i zavisno od prilike verovatno i privatnim sektorom. Nove diplomate poseduju znanja i potrebne veštine za vođenje pregovora i pripremanja prikupljenih informacija vodeći računa o korisniku i njegovim potrebama istovremeno zastupajući interese svoje zemlje. Uspeh diplomatskih aktivnosti dobrim delom zavisi od pouzdanosti raspoloživih informacija koje kruže svetom i komunikacijskom infrastrukturom. Mogućnost zaštite diplomatskih misija nešto je složenija obzirom na njihovu teritorijalnu razgraničenost. Zaštita mora biti kompatibilna s okolinom, ali i s mrežom interne povezanosti s matičnom kućom. Korišćenje savremene IKT pruža mogućnost da se postigne veća poverljivost, tajnost pregovaranja i mogućnost prikrivanja određenih podataka i informacionih sadržaja.

Pored očiglednih mogućnosti za direktnom komunikacijom sa auditorijumom korišćenjem raznih internet kanala poput blogova, diskusionih grupa, Fejsbuka ili Tvitera, važan segment digitalne diplomatije predstavlja i analiza dostupnih podataka. Tu dolazimo do pojma Big data. To je termin koji se koristi za veliki i složen skup podataka koji je teško procesuirati korišćenjem klasičnih baza podataka zasnovanih na SQL jeziku i tradicionalnim aplikacijama. Najveći izvor tih masivnih nestruktuiranih podataka je upravo internet. Izazovi obrade Big data uključuju njihovo dobijanje, smeštanje, pretragu, deljenje, analizu i vizuelizaciju. i Envoy je softverska internet aplikacija razvijena isključivo za potrebe međunarodnih diplomata i visokih vladinih zvaničnika, koja poboljšava kompatibilne odlike i sposobnosti Lotus Domino R5, tako što pruža diplomatama brzu i sigurnu razmenu poruka i multimedijalnih dokumenata.²⁰ Video conferencing ponekad može da bude alternativa fizičkom putovanju i sa većom širinom opsega, i postaje sve izvodljivije osigurati ovakve „virtuelne sastanke“. Takođe, razvijeni su i programski alati koji omogućavaju podržavanje i donošenje odluka, rešavanje teških pregovaračkih problema i predlaganje rešenja (sporazuma). Ovi sistemi se koriste za edukaciju, i pomoć pregovaračima u rešavanju konfliktnih situacija. Radi se o, sistemima za elektronsko pregovaranje (e-Negotiation Systems: ENS), a uz njih postoje još i sistemi podrške pregovorima (Negotiation support systems: NSSS) i sistemi podrške odlučivanju (Decision support systems: DSS). U suštini pregovaraju timovi stručnjaka. Buduće diplomate će i dalje učestvovati u međunarodnim pregovorima, ali će za razliku od prethodnika – podeliti odgovornost sa ostalim učesnicima u elektronskom pregovaranju.

Glavne prednosti pregovaranja putem internet mreže mogu biti: 1) usmerenost na sadržaj i suštinu problema, bez emocionalnog naboja, 2) jasnoća u porukama i informacionim sadržajima, racionalnost u formulacijama, manje nerazumevanja, 3) veća zastupljenost tekstualnih predloga, 4) transparentnost, veća preglednost i jednak status svih učesnika kod teksta ili predlogom kao mogućnost automatskog unošenja promena i usvojenih predloga. 5) svaka delegacija može da se uključi u rad kada to njoj odgovara jer vre-

²⁰ Vasković, V., Kršić, D., *Diplomatija pregovaranje u informacionom društvu*, Prometej, Beograd, 2009, str. 76.

menska razlika može biti samo prednost, 6) lakša metoda dolaženja do konačne verzije teksta, 7) više od dve strane mogu da učestvuju i razmeni poruka i informacionog sadržaja, 8) ušteda finansijskih sredstava.

Digitalno pregovaranje ima svojih prednosti, ali ipak, osnovni preduslov za održavanje takvih pregovora je barem površno poznavanje druge strane (sagovornika) i uspostavljanje osnovnog poverenja na prethodnim susretima. Proizilazi da i dalje zabavna okupljanja ostaju kao "predvorje" za uspostavljanje ličnih kontakata, dok će ozbiljni deo pregovaranja kao teži deo posla biti prebačen na stručne timove koji će u zemlji obavljati rutinske poslove. Posebno je važna činjenica da se tokom vođenja digitalnih pregovora vodi računa o svim činionicima koji mogu podgrejati "višestruke subjektivnosti".

Skoro sve zemlje na svetu danas imaju Web sajtove čiji je cilj informisanje kako sugrađana tako i stranaca. Internet omogućuje direktan pristup Web sajtu Ministarstva spoljnih poslova. Diplomatska predstavništva i konzulati imaju svoje Web sajtove koji su povezani sa Web sajtom ministarstva spoljnih poslova, a često su direktno povezani sa zvaničnim Web sajtom zemlje. Konzularni Web sajtovi moraju ispuniti ciljeve koji su u skladu sa direktnim obezbeđivanjem brojnih konzularnih usluga, i moraju biti prilagođeni specifičnim zahtevima zemlje u kojoj je konzulat i osnovan. Isto se odnosi i na Web sajtove ambasada koji imaju za cilj da zadovolje vlasti, rezidente, kao i interese sugrađana i domaćih entiteta koji žele da dođu u kontakt sa vladom. Sajt MSP-a treba da ukazuje na strukturu i zadatke samog ministarstva kao i na mrežu diplomatskih predstavništava i konzulata u inostranstvu. Apliciranje treba da omogući tako da se kontaktira ministarstvo, njihove različite službe i predstavništva u inostranstvu, liste stranih diplomatskih predstavnika i konzulata koji funkcionišu u zemlji, kao i način kako da se kontaktiraju. Sugrađani će želeći da pronađu informacije o tome kako da zasnuju trgovinske i finansijske kontakte sa stranim zemljama, po vladinim pravilima te zemlje za posetioce, ili pak po imigracionim pravilima, za one koji žele da se nasele u zemlju. Mnoge vlade danas takođe objavljuju obaveštenja koja se tiču poseta specifičnim zemljama i preporuke u vezi putovanja. U Srbiji je trenutno moguće obaviti više poslova sa ambasadama korišćenjem elektronskih servisa. S obzirom na dinamiku razvoja IKT računa se da ovim set ponuđenih usluga nije iscrpljen, a na građanima je kako će u budućnosti prihvatiti nova tehnološka rešenja.

Perspektiva digitalne diplomatije u Srbiji

Diplomatija i državna ministarstva spoljnih poslova, ekonomije i obrazovanja, kao i sve druge delatnosti ljudskog društva u Srbiji moraju se prilagoditi IKT. Iako u Republici Srbiji ne postoji svest o digitalnoj diplomatiji i njenim prednostima za bolji spoljnopolitički položaj i međunarodne aktivnosti zemlje, perspektive njene upotrebe i razvoja su otvorene. Digitalna diplomatija u Srbiji pruža mogućnost da svakodnevno, u realnom vremenu iz minuta u minut srpske vrednosti budu prisutne među domaćom i svetskom populacijom, pojedinačnim sadržajima, kako zvaničnika tako i ostalih građana korisnika interneta. Podsetimo da je predsednica nove vlade RS Ana Brnabić najavila (juni 2017) unapređenje digitalne uprave i ekonomije "digitalizaciju" kao jedan od prioriteta srpske Vlade. Srbija u oblasti primene digitalne diplomatije zaostaje onoliko koliko ostale zemlje u regiji. Servisi srpske elektronske vlade prevazilaze u broju i kvalitetu mnogo razvijene zemlje

Evrope sa realnom tendencijom ubrzanog rasta. Srbija se nalazi na prvom mestu u regionu, kada je reč o e-participaciji, odnosno učešću njenih građana u procesima upravljanja i vladanja preko nacionalnog portal eUprava. Na globalnoj rang listi, po ovom kriterijumu zauzimamo visoko 17 mesto, od ukupno 193 zemlje. Srbija ima informaciono dobro edukovanu populaciju ima aktivne korisnike društvenih mreža, čak i eksperte koji uspešno ali nelegalno modifikuju sadržaje i komentare na sajtovima. Brojni su primeri korektnog komuniciranja susreta sa stranim zvaničnicima ili osvrta na neku geopolitičku značajnu temu. Za pohvalu je i komunikacija srpskog tima sa predsedavanja nedavno održanom godišnjom konferencijom OEBS u Beogradu. Zato je perspektiva digitalne diplomatije u Srbiji izvesna. Istina ona ne može zameniti klasičnu diplomatiju ali je tehnološka realnost i ne sme se ignorisati. Osim toga, svet posle krize više neće biti isti – menjaju se odnosi snaga, dolazi do krupnih promena u dinamičkoj matrici internacionalnog biznisa u svim njegovim ključnim segmentima, menja se globalna arhitektura sveta. Posledično, i spoljnoekonomski ciljevi nacionalnih ekonomija trpe promene. To se najneposrednije odražava na ekonomsko-diplomatske aktivnosti. Srbija primenom i usavršavanjem digitalne javne diplomatije, ima priliku da sopstvenu "soft power" sporta, kulture, gastronomije umetnosti i mnogih drugih kvaliteta, uz minimalna materijalna ulaganja, prenese hiljadama i milionima umreženih stanovnika u svetu. Na taj način oni mogu postati pošтоваoci Srbije i njenih vrednosti, ali i potencijalni politički i ekonomski partneri.

Mada ima ograničena finansijska sredstva upotreba digitalne diplomatije u Srbiji bi mogla da bude brža, kada se uzme u obzir da je uticaj preko društvenih mreža besplatan. Srbija nastupom u digitalnoj areni može značajno poboljšati svoju globalnu agendu. Već površan pregled sajtova službenih državnih organa Srbije pokazuje da su državne institucije u prvom redu upućene na domaću javnost (što je sasvim logično) ali i da ne postoji nikakva koezistentna strategija u ovoj oblasti koja bi bila upućena prema stranim korisnicima društvenih mreža, odnosno nešto što bi imalo elemente digitalne diplomatije. Prema neformalnom rangiranju MIP-ova svih država sveta u oblasti digitalne diplomatije na sajtu (<http://digital-diplomacy.live/ranking-and-rating>) Srbija se našla na 94 mestu, iza Ugande a ispred Malezije i Kirgistana. To znači da Srbija još uvek nije uspostavila koherentan i proaktivan sistem delovanja na planu digitalne diplomatije, bez obzira na dosta visok stepen uključivanja srpskog društva i državnih organa u nove IKT²¹. U tom smislu Vlada Republike Srbije bi trebala da otpočne formiranje nacionalne strategije o upotrebi novih sredstava IKT u diplomatske svrhe, sa ciljem da se obezbedi odgovarajuća koherentna promocija glavnih spoljnopolitičkih ciljeva i interesa zemlje, kao i njenih važnih prioriteta, čime bi krenula u korak sa svetskim trendovima. Internet i društvene mreže se mogu koristiti za postizanje vrlo konkretnih spoljnopolitičkih i ekonomskih ciljeva poput privlačenja stranih investicija, poboljšanja međunarodnih kriznih i drugih situacija (npr. pružanje pomoći građana u inostranstvu, konzularne informacije i sli). Ovim putem bi Srbija dobila i potencijal da postane mnogo pristupačnija prvenstveno svojim građanima, ali i onima koji žive u dijaspori kao i strancima. Da bi se to ostvarilo i imalo većeg uticaja u svetu, ministri i njihovo osoblje kao i institucije u Srbiji trebaju da postanu mnogo fleksibilnije i da prihvate nove načine rada i političkog delovanja koji postaju norma u svetu. Potrebna je dobra organizacija i okupljanje energije i zna-

²¹ Lopandić D., Digitalna diplomatija i Srbija, Beograd, Centar sa spoljnu politiku, 2017, str. 1, Posećeno 23.04.2018, URL: <https://cfp.org.rs/2017/10/08/duško-lopandić-digitalna-diplomatija-i-srbija>

nja diplomata, državnih službenika, ministara, pripadnika van državnog sektora, IT stručnjaka u ovoj oblasti uz veliko razumevanje i podršku nosilaca vlasti i odlučivanja, kako bi se digitalna javna diplomatija stavila na noge. Upravo su fleksibilnost i otvorenost za korišćenje novih tehnoloških dostignuća glavne odlike moderne diplomatije, koje će se sve više razlikovati uspešne zemlje od drugih.

Zaključak

Razvojem IKT rođena je nova oblast – digitalna diplomatija, odnosno elektronska diplomatija. Nove IKT nisu dovele do toga da nestane potreba za diplomatijom i diplomatama, jer će i dalje postojati potreba za posrednicima u odnosima između država, bilo da je reč o bilateralnim, regionalnim ili multilateralnim okvirima. Ono što je jasno, jeste da se menja način vođenja diplomatije, a ta promena podrazumeva da se vlade prilagođavaju i uviđaju da je način na koji su do sada stvarali svoju politiku počeo da se menja, i to veoma brzo. Naime, tehnologija omogućava sve većem broju ljudi da učestvuju u diplomatiji, a mnogi od njih nisu stručnjaci za spoljnu politiku ili su članovi interesnih grupa koje teže ostvarenju pojedinačnih ciljeva. Posledica toga je da savremena IKT služi kao sredstvo za vođenje političke rasprave na jednom novom načinu i nivou. Iako je diplomatija pre svega instrument spoljne politike neke države, ona postaje na određeni način demokratičnija. Takođe, danas su službe diplomatije širom planete u manjoj ili većoj meri suočene sa izazovima koje donosi okruženje koje se menja. Balkan će verovatno još dugo ostati centar evropske turbulencije i nesigurnosti. Stoga se naše diplomate moraju uspešno pripremiti za moguće sa dejstvo sa domaćim stručnjacima iz oblasti IKT. U tom smislu, da bi se pregovori završavali najplodnijim sporazumima mora prethodno da se izvrši dobra analiza pregovaranja. Posebno je važno da se digitalna diplomatija zasniva na odgovarajućim zakonskim pravilima, odnosno da se tradicionalni zakoni diplomatske interakcije prilagode tim pravilima. Njima se mora osigurati da akreditaciju izvrši kompetentno ovlašćeno lice, da se zastupanje zaštititi od zloupotrebe i da završne verzije tekstova sporazuma budu verifikovane na takav način da se ne mogu proizvoljno menjati. Naš je zaključak je da digitalna diplomatija u međunarodnim odnosima ima svoju budućnost zbog lakšeg i bržeg obavljanja većine diplomatskih aktivnosti, bezbednosti pregovaračkih snaga, dolaženja do obostrano zadovoljavajućih dogovora i sporazuma, manjih troškova održavanja pregovaračkih procesa itd. Na kraju digitalna diplomatija odnosno pregovaranje u kontekstu toga ima veliki društveni značaj koji proizilazi iz neophodnosti hvatanja koraka sa svetskim tehnološkim trendovima, kako bi Srbija pre izašla iz teškoća u kojima se nalazi.

Literatura

- [1] Barston, P. R., *Modern Diplomacy*, Second Edition, Logman, London, 1997, p. 9.
- [2] Beridz, Dz., *Diplomatija – teorija i praksa* (prevod sa engleskog), Filip Višnjić – Agencija za diplomatiju i bezbednost, Beograd, 2008.
- [3] BIDD, Šta je digitalna diplomatija i kako se može primeniti u Srbiji, Posećeno 10.03.2018, URL: <http://www.bidd.org.rs/šta-je-digitalna-diplomatija-kako-se-može-primeniti-u-srbiji>
- [4] Bžežinski, Z., *Velika šahovska tabla*, CID/Romanov, Podgorica/Banja Luka, 2001, str. 29.

- [5] Vasković, V., Krešić, D., Sistemi za elektronsko pregovaranje (ENS), Management: Journal for Theory and Practice management, 2009, Vol 14, br. 51, str. 13-19.
- [6] Vasković, V., Kršić, D., Diplomacija pregovaranje u informacionom društvu, Prometej, Beograd, 2009, str. 60.
- [7] Vasković, V., Lutovac, M., Elektronsko poslovanje, DU, Novi Pazar, 2009, str. 228-234.
- [8] Gustav, L., Diplomats and Diplomacy for the 21st Century, RAND Graduate School, Santa Monica, 2002, p. 9.
- [9] Dašić, D., Diplomacija Ekonomska multilateral i bilateral, UBK i Multidisciplinarni centar za podsticanje integracionih procesa i harmonizaciju prava, Beograd, 2003, str. 14.
- [10] Digitalna diplomatija, Posećeno 10.03.2018, URL: <http://www.mali.nemo.rs/blog/digitalna-diplomatija>
- [11] Digitalna diplomatija: Sajber ambasade, Posećeno 12.03.2017, URL: <http://www.b92.net/tehnopolis/vesti.php?nav-id=447750>
- [12] Ibler, V., Međunarodno diplomatsko i konzularno pravo, Fakultet političkih nauka, Zagreb, 1987, str. 13.
- [13] Jazić, A., Spoljnopolitička propaganda: akteri i sredstva, Institut sa međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2013, str. 22-23.
- [14] Janev, I., Perić, D. M., Diplomacija, Institut za političke studije, Beograd, 2013, str. 132-137.
- [15] Janković, B., Diplomacija, Naučna knjiga, Beograd, 1988, str. 9.
- [16] Kovačević, Ž., Međunarodno pregovaranje, Filip Višnjić, Beograd, 2004, str. 127.
- [17] Kurpas, S., Meuer, Ch., Gialoglou, K., After the European Elections, Bifore the Constition Referenda-Can the EU Communicate Baffer? Center for European policy Studies, CEPS, Policy Brief. No 55, 2004, p. 2, Posećeno 20.03.2018, URL: <http://www.ceps.be>.
- [18] Lopandić, D., Digitalna diplomatija i Srbija, Centar sa spoljnu politiku, Beograd, Posećeno 23.04.2018, URL: <https://cfp.org.rs/2017/10/08/duško-lopandić-digitalna-diplomatija-i-srbija>
- [19] Naj Džozef (Joseph S. Nye), Budućnost moći, Arhpelag, Beograd, 2012.
- [20] Neš, K., Savremena politička sociologija: Globalizacija, politika i moć, Sl. Glasnik, Beograd, 2005, str. 69.
- [21] Nick, S., Diplomacija-metode i tehnike, Barbat, Zagreb, 1977, str. 14.
- [22] Petrović, R. D., Savremena ekonomska diplomatija kao instrument ostvarenja privrednih ciljeva Republike Srbije, Megatrend Revija, vol 13, br. 3, 2016, str. 131-154.
- [23] RTRS, Digitalni mediji od diplomata napravili moderne ambasadore, Posećeno 27.03.2018, URL: lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=156114
- [24] Službeni list SFRJ dodatak 2/64, Bečka konvencija o diplomatskim odnosima od 18 aprila 1961. godine, Posećeno 20.02.2018, URL: www.vodmod.gov.rs
- [25] Sokić, Z., Digitalna diplomatija definicija i izazovi, Posećeno 20.03.2017, URL: <https://www.linkedin.com/pulse/digitalna-diplomatija-definicija-i-izazovi-zoran-sokić>
- [26] Stefanović, Š. J., Diplomacija u međunarodnim odnosima, Čigoja, Beograd, 2008, str. 90-96
- [27] Tešić, G. Javna Diplomacija, Meka sila i BIG Data, Posećeno 10.03.2018, URL: <http://www.cepom-istina.rs/politika-i-društvo/javna-diplomatija-meka-sila-Big-data>
- [28] Todić, M., Osnovi međunarodne propagande, Bina, Beograd, 2002, str. 19.